

Arató Antal

József Attila – kisgrafikákon

A kisgrafika általában kis méretű rajz, ex libris, illusztráció, valamilyen évfordulóra készült emléklap, ám a gyűjtők közül sokan (akár e sorok írója) csak a valamilyen sokszorosító eljárással (fametszet, rézkarc, stb.) készült, az eredeti dűcről nyomtatott, általában a művész által aláírt alkotásokat sorolják a kisgrafika műfajába¹. Mindezzel természetesen nem akarjuk lebecsülni a József Attilát ábrázoló kis méretű rajzokat, Gedő Lipót, Janovics András és mások alkotásait. A lényeg: a kis méret bármilyen esetben olyan művészi próbatétel a térkihasználásra, a formai-tartalmi tömörítésre, az apró finomságok megcsillantatására, mely technikában is sajátos követelményeket állít az alkotó elé.

Ezúttal – annál is inkább, mert közülük jó néhány kevésbé közismert –, a költő képmását megjelenítő, sokszorosító eljárással készült kisgrafikákat és alkotóikat mutatjuk be.

Perei Zoltán (1913 – 1992) a magyar grafikusművészet alig ismert, méltatlanul elfeledett alakja, holott különböző pályázatokon több hazai és külföldi (Lugano, Besztercebánya) díjat nyert és számos önálló kiállítása volt. Sajátos ízü, a metszési technikájában merészen újító vagy éppen meghökkentően leegyszerűsítő, egyéni hangvételű képgrafikai mellett szívesen készített kisgrafikákat, ha egy-egy témába belelendült – mintegy az önként vállalt kihívásnak eleget téve – különböző sorozatokat is². Ennek egyik jellemző példája, hogy a Kossuth Kiadó Esztétikai kislexikonát kézbe véve, úgy találta, hogy a betűrendi jeleket kiemelő tipográfiai megoldás lehetővé tenné a kislexikonban ismertetett személyek arcképének a közlését is. Ezért, saját kedvtelésére, a kisgrafikában is szokatlan kis méret (4x5 cm) Prokrasztész-ágyába kényszerítve alkotó fantáziáját, 92 portré-metszetet készített³. Szintén az eredeti dűcokről nyomtatva, 100 számozott példányban jelent meg a magyar írókat ábrázoló sorozata⁴. Ez alkalommal Ady Endre születésének centenáriuma kiadott, rosszul sikerült plakát ösztönözte arra, hogy a költő általa értelmezett portréját fába metssze, majd újabb és újabb íróportrékat készítsen. Metszeteiről – többek között – ezt írja B. Supka Magdolna művészettörténész a kiadvány bevezetőjében: „Olyan arcok ezek, amelyek nagy önkéntelenséggel nemcsak azt vallották meg magukról, amit az irodalomtörténet vagy a lexikonok tudnak róluk. Ha aztán vonásaikba, tekintetükbe, tartásukba némi furcsaság, feszesség vagy éppen félszégesség, megilletődöttség, messzerévülés, rajtakapottság, olykor valamiféle döbbenet is vegyül, ennek nemcsak a metszett formák archaizáló tömörsége – Perei Zoltán fametszői stílusa – az oka, hanem az is, hogy az ő emberábrázolását mindig is a jellegzetesnek a kiélezése jellemzi...”. Írását végül így fejezi be: „Elévülhetetlen érdeme ennek az arcképsorozatnak, hogy megrendelés nélkül, nagyszerű kedvből, művészi ihletődésből született, – afféle szerelemgyereke a vésett és írott formák műzsáinak. A gondolat réti virágai e lapok, melyek a kegyelet komor sírkertjéből kivágytak a mezőkre, ahol Perei Zoltán olvasói áhítatára és rajzoló képzeletére bízva, bensőséges, atyafiságos társalkodásba bocsátkoznak velünk, a megilletődött utókorral”. József Attilát felidéző metszetei jól jelzik, hogy ugyanabban a témában is mindig más és más megoldásokat keres, alkotói fantáziájának és érzékenységének éppen csak kiindulási pontot jelentenek a korabeli hiteles ábrázolások. Az örömhegyi kertes házában szerzetesi magányban és szorgalommal dolgozó művész több mint 3000 fametszetet készített. Metszeteit a hatvani Ady Endre Városi Könyvtárra hagyományozta, ahol azokból egy kisebb válogatás tekinthető meg⁵.

Perei Zoltán 1956 után majd egy évtizedig Angliában tartózkodott (itt voltak első kiállításai), s többször felkereste a szintén ott élő, világhírű Buday Györgyöt, akinek az ajánlására az ő fametszetű illusztrációival jelent meg Mikszáth Szent Péter esernyőjének angol nyelvű kiadása 1966-ban. Buday Györgyöt (1907-1990) aligha kell bemutatnunk. Több elismerés után már 1937-ben a párizsi világkiállításon fametszeteivel Grand Prix-t nyert. (Ugyanezt kapta Aba Novák Vilmos a székesfehérvári Csók Képtárban megtekinthető Magyar-francia kapcsolatok című pannójáért.) Hazai publikációk után grafikai sorozatait, az általa illusztrált könyveket rangos angol, kanadai, olasz, svéd, stb. kiadók adták közre. Festőművésznek indult – tizenhét éves korában már önálló kiállítása volt Kolozsváron –, ám úgy érezte, hogy annak a mű-

vésznek a számára, aki sokakkal akar közölni valamit, nem lehet kielégítő, hogy alkotását esetleg néhány hétig kiállításon mutatják be, vagy a közönség elől elzárva, afféle „szobadíszként” egy magánlakásba kerül. Így jutott el a fametszethez, amely a könyvekben megjelent illusztrációk révén vagy az eredeti dúcra sokszorosítva „a művész kezének eredeti alkotása, és mint ilyen, a társadalom széles rétegeihez juthat el egy és ugyanazon időben, tolmácsolja alkotója eszmei és formai mondanivalóját”⁶. Ennek jegyében születtek meg 1970-72-ben a 25 magyar író – többek között József Attilát – megjelenítő fametszetei is, amelyeket egy Chicagóban kiadott, angol nyelvű magyar költészeti antológia illusztrálására használtak fel⁷. A maga módján egyedülálló, terjedelmes kiadványban – amelyet a folyóirat munkatársa, Makkai Ádám író, költő, műfordító, nyelvészprofesszor szerkesztett – közölt illusztrációk bizonyára hozzájárultak és ma is hozzájárulnak ahhoz, hogy nemzeti klasszikusaink az angol nyelvterületen is értő befogadókra találjanak. Sajnos, a kiadvány megjelenését Buday György már nem élhette meg, ám azóta a fametszetek napvilágot láttak egy – szintén Makkai Ádám által szerkesztett – hazai, kézikönyv értékű költészeti antológiában is – beteljesítve Buday György előbb idézett alkotói elképzelését, hitvallását⁸. Láthatjuk, a művész József Attilát ábrázoló metszetén, akár a sorozat többi lapján, többre vállalkozik a jellemet, személyiséget felidéző portrénál: az egyetlen dúcon fába metszett, egymást kiegészítő arcmásokkal, a költő kezének, érvelő gesztusának hangsúlyozott kiemelésével az egész életsorsot fejezi ki drámai módon, a képzőművészet nyelvéen.

Fery Antal fametszete

Élete második felében Fery Antal grafikusművész is kizárólag fametszetben dolgozott. Az Iparművészeti Főiskola (ahová ösztöndíjjal került a szerencsi cukorgyár egykori bádogos segédje) elvégzése után elsőként alkalmazott grafikák (nyomtatványok, plakátok, stb.) tervezésével foglalkozott, ex libriseit először 1943-ban a Múcsarnokban mutatták be. Ezek és alkalmi grafikai később a hazai és külföldi gyűjtők (megrendelők) körében olyan népszerűvé tették, hogy készítésük önálló megélhetést biztosított számára. Egyéni és csoportos kiállításai szinte megszámlálhatatlanok, több hazai és külföldi kisgrafikai pályázat díját nyerte el, jelentős a róla megjelent külföldi publikációk száma is. Művészetét erőteljes realista stílus, kiegyensúlyozott képszerkesztés és sokoldalú, változatos tematika jellemzi. Nemzeti kulturális örökségünk több jeles személyiségéről (Bartók Béla, Kós Károly) 4-5 metszetet is készített, ám azt, hogy a metszés technikájában, a feliratok kompozíciós elrendezésében is mindig újat tudott nyújtani, jól jellemzik a József Attilát ábrázoló portréi is. Több mint 2000 kisgrafikát metszett fába, közülük az írókat, zenészszerzőket, képzőművészeket, tudósokat, stb. ábrázoló lapok száma meghaladja a 200-at. A magyar kultúrtörténet kiválóságait ábrázoló 40 ex librisének mappája 1962-ben, portréinak egy másik gyűjteménye 1980-ban jelent meg. Portré-metszeteit – szinte a teljesség igényével – 1992-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen mutatták be⁹. Kisgrafikáit a Zempléni Múzeum (Szerencs) őrzi, az ott megtekinthető állandó kiállításának megnyitó beszédében művészetét – többek között – Kass János grafikusművész így méltatta: „A gyűjtemény értéke valóban felbecsülhetetlen, mert e fába metszett igazgyöngyök a huszadik század magyar műveltségének „egyperces novellái”...”¹⁰.

Marcali Kiss József (1936-1999) festő- és grafikusművész a grafikai technikákat a lipcsei Grafikai és Könyvművészeti Főiskolán sajátította el. Első egyéni kiállításai a Balatoni Múzeumban voltak Keszthelyen, ezeket húszegynéhány – köztük kanadai, németországi – követte. A kisgrafikai pályázatokon ő is több díjat nyert, ex librisei közismertek a gyűjtők körében. A Balatoni Múzeum munkatársaként ő szervezte meg 1971-ben az első Keszthelyi Kisgrafikai Biennálét, amelyet később Balatoni Kisgrafikai Biennalé elnevezéssel Tihanyban rendeztek meg. Festői munkássága mellett elsősorban linómetszeteket készített, közülük a József Attilát ábrázoló egyik mappájában is megjelent¹¹. (Érdemes megemlítenünk: a kiadvány 38 lapját a szerkesztő mintegy 60 metszetről válogatta ki.) Linómetszeteinek sajátossága, hogy – a bemutatott grafikákkal ellentétben – kerüli a vonalas megoldásokat, a fekete-fehér foltok ellentétére alapozva kelt drámai hatást. A mappában közreadott metszet mellett még kettőt készített a költőről: összehasonlítva őket jól megfigyelhetjük azokat az árnyalati eltéréseket, amelyek önkifejezésének igényességét, mindig tökéletesebbre való törekvését jellemzik, s végül azt, hogy az elhagyásoknak, a leegyszerűsített formáknak milyen jelentőségük lehet.

Jegyzetek

- Galambos Ferenc: Mi a kisgrafika? – In.: Könyvtáros, 1978. 8. sz. 484-485. lap
- Arató Antal: Perei Zoltán kisgrafikai sorozatai. – In.: Kisgrafika, 1978. 1.sz. 20. lap
- Perei Zoltán: Képes esztétikai kislexikon. Szombathely, é.n., Szombathelyi Megyei Művelődési Központ és Ifjúsági Ház Grafikabarát Köre, 94 lev.
- Perei Zoltán: Magyar írók. 37 fametszet. Bev. B. Supka Magdolna. Jászberény, 1979. Jászberényi Városi-Járásai Könyvtár, 39 lev.
- Arató Antal: Perei Zoltán. – In.: Külön gyűjtemények a Hatvani Városi Művelődési Házban és Könyvtárban. Hatvan, 2005. 10-11. lap
- Buday György: Életemről, művészetemről. – In.: Buday György fametszetei. Bev. Ortutay Gyula. Bp., Magyar Helikon, 21. lap
- In Quest of the 'Miracle Star': the Poetry of Hungary. An Antology of Hungarian Poetry in English... Ed. by Adam Makkai with the co-operation of George Buday..., and the special assistance of Agnes Arany-Makkai..., forw. Árpád Göncz, ill. by George Buday. Chicago – Bp., 1996. Atlantis Centaur, LXVI, 964. lap
- A csodaszarvas nyomában. A legszebb ezer vers költészetünk nyolc évszázadából. Szerk. Makkai Ádám, ill. Buday György. Bp., 2002. Tinta K. 1005. lap
- Arató Antal: Fery Antal portré-metszetei. – In.: Kisgrafika, 1992. 3.sz. 7.lap
- Fery Antal állandó kiállítása Szerencsen. – In.: Kisgrafika, 2002. 2.sz. 5-6. lap
- M. Kiss József: Balassitól Nagy Lászlóig. Arcképek a magyar irodalom nagyjairól. Összeáll. Makai Tóth Mária, bev. Tüskés Tibor. Bp., 1983. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Hazafias Néprfront Országos Tanácsa, 4. lap, 38 lev.